

УДК 35.086

О.А. Чупайленко

Доцент кафедри менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, кандидат технічних наук, м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано фактори соціального забезпечення розвитку інноваційного потенціалу підприємства. Показано, що соціальні інновації можуть виявлятися у двох основних формах: як соціальні інновації, не пов'язані з технічними інноваціями, і як організаційні інновації, викликані технічними інноваціями.

***Ключові слова:** інноваційний потенціал, соціальні фактори середовища, соціальні інновації, технічні інновації, організаційні інновації*

Постановка проблеми. Прискорення науково-технічного прогресу, зростання ролі персоналу підприємства, значні витрати на науку й освіту спричинили потребу в глибоких економічних дослідженнях питань управління інноваційним потенціалом. Сучасний світ поступово перетворюється в єдиний ринок знань і технологій. Тому, щоб Україна не залишилася сировинним придатком, що перебуває на периферії загального інноваційного процесу створення нових знань і розповсюдження нововведень, вітчизняна науково-освітня сфера має бути залученою у глобальний високотехнологічний ринок.

Для практичної реалізації обраної стратегії розвитку в нашій державі наявні як необхідні передумови, так і певні перешкоди. Потрібно зазначити, що науково-освітній потенціал України за основними параметрами відповідає середньоєвропейським стандартам. Крім того, позитивні зміни, які сталися у вітчизняній економіці за останні роки, також дають підстави сподіватися на гармонійне входження української науково-освітньої сфери до загальноєвропейської на засадах інноваційної інтеграції. Але якщо соціальне середовище не готове приймати інновації, то підприємства не зможуть реалізувати свій інноваційний потенціал. Тому питання соціального забезпечення розвитку інноваційного потенціалу підприємства набувають актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність" інновації — це новостворені (застосова-

ні) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

Комплексною характеристикою здатності підприємства до інноваційної діяльності є його інноваційний потенціал. Це поняття — концептуальне відображення феномена інновацій. Як наукова категорія воно ввійшло до економічної термінології зовсім нещодавно, і в сучасній фаховій літературі, у тому числі в українській, немає його однозначного тлумачення. У широкому розумінні поняття “потенціал” (від лат. *potentia* — сила) — це наявні засоби, запаси, джерела, що можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, розв’язання завдань, а також можливості якої-небудь соціальної системи у певній галузі [2].

Аналіз економічних аспектів поняття “інноваційний потенціал” виявляє широкий спектр підходів до його визначення. Розглянемо деякі з них [2, 6].

Інноваційний потенціал — це одна з трьох складових інноваційного простору, до якої входять особисті й ділові якості керівників, професійна та економічна підготовка, професійні досягнення (авторські посвідчення, винаходи тощо), матеріально-технічне і фінансове забезпечення. Крім того, інноваційний потенціал визначається набором здійснюваних нововведень.

Інноваційний потенціал — це сукупність різних видів ресурсів (матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших), необхідних для інноваційної діяльності.

Інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості накопичених ресурсів, які може бути задіяно для досягнення цілей економічних суб’єктів.

Інноваційний потенціал регіону є категорією особливого змісту, що охоплює інноваційні ресурси та механізм їх використання в організаційно-господарській системі, а також активність інноваційних процесів у регіональній економіці.

Отже, наявні різні підходи до тлумачення поняття “інноваційний потенціал”. Одні автори роблять наголос на наявності ресурсів, інші — на можливості їх використання. Однак більшість науковців застосовують ресурсний підхід, розглядаючи інноваційний потенціал як сукупність ресурсів з кадровими, інформаційно-методологічними й матеріально-технічними складовими. Крім того, поняття інноваційного потенціалу має характеризувати внутрішню здатність самого інноваційного середовища, в якому перебуває підприємство, до цілеспрямованої діяльності із залучення конкретних господарських ресурсів та їх раціонального перероблення для формування інноваційного продукту. Також необхідно враховувати й зовнішні економічні фактори, що впливають на інноваційний потенціал: державну інноваційну політику, політику кредитних установ, конкурентні стратегії споживачів, постачальників, фінансових посередників, зміни у вподобаннях споживачів тощо [3, 4].

Європейська комісія активізувала політику в галузі досліджень з метою створення в Європі структурованої та інтегрованої науково-техно-

логічної сфери з повністю відкритим фінансуванням та мобільністю ресурсів у межах континенту. Для цього комісією було запропоновано “Рамкову програму для досліджень”, бюджет якої становить 17,5 млрд євро. Зазначені кошти сконцентровано на фінансуванні транснаціональних проектів за такими пріоритетними напрямками, як генетика та біотехнології, технології інформаційного суспільства, нанотехнології, інформаційні матеріали, авіонавтика й космос, безпека продуктів харчування та ризик для здоров’я, сталий розвиток і глобальні зміни, громадяни та влада. Основне завдання цієї програми полягає в побудові європейського дослідницького простору, тісно взаємопов’язаного з інноваційним процесом. Україна може брати участь у всіх видах діяльності, передбачених зазначеною програмою, та отримувати фінансування за відповідною схемою. Вищезгадані пріоритетні напрями сучасного і, напевно, майбутнього технологічних укладів настільки великі за обсягом, що жодна країна Європи не може повністю домінувати в тій чи іншій сфері. Тому інтеграцію України в загальноєвропейський інноваційний простір потрібно розглядати як найважливішу стратегічну модель та основу для ефективного розвитку вітчизняних науково-освітньої й виробничої систем [6].

У 1995 р. в ЄС було прийнято “План дій в інноваційній сфері”, одним з головних напрямів діяльності в рамках якого визначено впровадження справжньої культури інновацій. При цьому варто зауважити, що елементи інноваційної культури в новому розумінні потрібно враховувати і під час створення інституціональних умов для здійснення інновацій, і при вдосконаленні системи захисту прав на інтелектуальну власність, і в розвитку системи фінансування науково-технічної діяльності. Усе це свідчить про необхідність розроблення й реалізації комплексної програми розвитку інноваційної культури в Україні, включно із соціальним забезпеченням інноваційних процесів [6].

Дослідження показують, що для визначення сутності інноваційного потенціалу ресурсного підходу не достатньо — потрібно розглядати його як економічну категорію та проаналізувати роль соціального середовища у забезпеченні ефективного інноваційного розвитку [2, 6]. Тому метою статті є вивчення впливу соціального середовища на інноваційний розвиток підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний потенціал — це сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що за відповідного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів інноваційного середовища можуть бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства.

Інноваційне управління передбачає створення необхідних умов (організаційних, технічних, соціальних, психологічних та ін.) для реалізації завдань організації, гармонізацію індивідуальних трудових процесів, координацію та узгодження спільної діяльності працівників заради досягнення конкретних запланованих результатів. Таким чином, управління — це насамперед робота з людьми, а їхня трудова діяльність служить об’єктом управлінського впливу.

На рисунку показано динаміку кількості виконаних науково-технічних робіт (НТР) і впроваджених інновацій (продуктових і технологічних) [2]. З діаграми видно, що кількість науково-технічних робіт зі

створення нової техніки та технологій стійко зростає, але, як відомо, соціальне середовище в нашій країні не формує умов для ефективного інноваційного процесу.

Розглянемо детально значення соціальних факторів, що забезпечують інноваційний прогрес у ринковій економіці. Основними складовими соціального забезпечення інноваційного прогресу є організаційна культура, медичне обслуговування, соціально-побутові умови, соціальні гарантії, культурний спадок, освітні послуги, комфортні умови проживання, прожитковий рівень заробітної плати тощо, тобто ті фактори, на яких базується робота підприємства і які роблять інноваційну діяльність підприємства взагалі можливою.

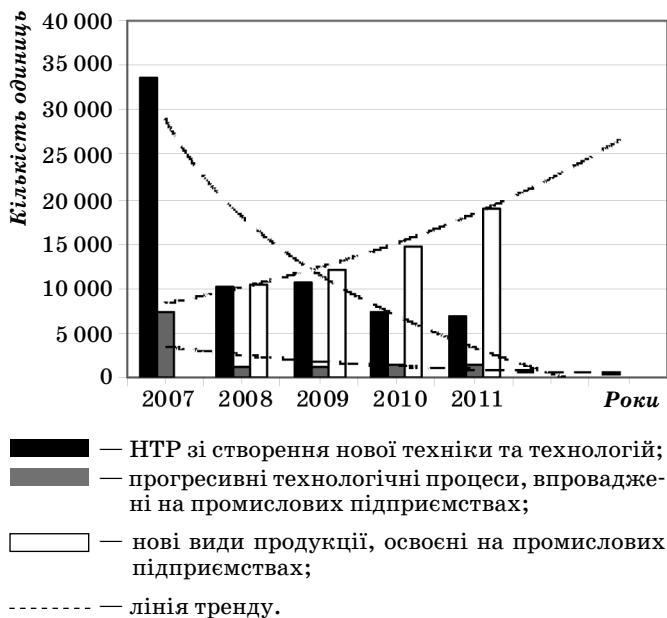

Рис. Динаміка кількості виконаних науково-технічних робіт і впроваджених інновацій (продуктових та технологічних)

Джерело: дані Державної служби статистики України [2].

Багато організацій із часом і під впливом зовнішніх обставин зовсім не змінюються навіть тоді, коли необхідність змін є очевидною для всіх, і це фактично призводить до їхньої загибелі. Звідси можна зробити висновок, що у природі як організацій, так і окремих людей наявний певний психологічний фактор, що ускладнює “круті повороти” — опір змінам.

Для того щоб відмовитися від старих звичок і навчитися діяти по-новому, людям потрібні інші норми та цінності. Це приводить до одвічного конфлікту між людським прагненням до незмінності й пошуками нового. Опір стає першою реакцією на зміни, оскільки людям потрібен час, щоб оцінити втрати й вигоди від змін для себе. Саме тому нові ініціативи керівництва часто викликають спротив у підлеглих. Причини опору змінам в організаціях американські психологи Н. Тичі й М. Деванна проаналізували за схемою “технологія — політика — культура” [2].

Людам дуже важко змінити свою поведінку з певних технічних причин, основними з яких є:

- звички та інерція, що зумовлюють опір, пов'язаний з вирішенням окремих завдань;
- страх перед невідомим, незнання майбутнього або складність передбачення розвитку організації викликають у багатьох тривогу, а отже, й опір;
- намагання працювати застарілими методами і відсутність бажання оволодіти новими.

Є три основні політичні причини опору змінам:

- загальна причина полягає в конфлікті старого й нового;
- вище керівництво більшості компаній закликає до зростання продуктивності та інноваційної активності за менших витрат, а досягти цього досить важко, що й призводить до більшого опору змінам;
- психологічно людям дуже важко перебудуватися, якщо вони відчувають власну відповідальність за проблеми, які їм потрібно вирішити. У цьому сенсі набагато легше сприймають зміни в організації ті люди, які прийшли ззовні.

Культурологічні причини опору змінам:

- організаційна культура визначає те, як люди сприймають можливе, і проповідує певні цінності, що ускладнюють для членів організації інший спосіб ведення справ;
- повернення до “старих добрих часів”: люди часто почувуються у більшій безпеці, повертаючись до минулого;
- відсутність в організації відповідного клімату для здійснення змін.

Менеджери мають проаналізувати всі аспекти наявної культури, які протидіють організаційним змінам, а також можуть розробити методи приєднання нових цінностей, що прискорюють зміни.

Проте, як видно з досліджень класиків менеджменту, без створення належних соціальних умов інноваційний прогрес не буде повним. Наприклад, теорія ієрархії потреб Абрахама Маслоу¹, розроблена під впливом руху “за особистість”, який було розгорнуто на Заході в 30-ті роки XIX ст. [3], показала, що на вершині ієрархічної піраміди у робітника знаходяться соціальні потреби: безпека, захист, незалежність, визнання і самовираження. Якщо не створено належних соціальних умов, науково-технічний прогрес не забезпечить прогресу інноваційного.

На практиці вирішальним фактором розвитку часто є не власне нова технологія, а інфраструктура, необхідна для її впровадження. Винахід нового матеріалу з унікальними властивостями нічого не означає, якщо для його виробництва не вистачає сировини, кваліфікації інженерів та виробничих потужностей і якщо в суспільстві немає соціальної потреби в інноваціях.

У нашому взаємозалежному світі впровадження нововведення має бути співвіднесено з усіма іншими елементами виробничої системи. Ефект від нововведень залежить від готовності й здатності всієї системи

¹ Сутність цієї теорії полягає в тому, що поведінку людини зумовлює її найсильніша на певний момент потреба, і людські потреби мають ієрархічну структуру — вони можуть бути впорядковані за значущістю для людини.

сприйняти їх. Тому поряд із розглянутими вище технічними, політичними і культурологічними причинами опору змінам велике значення мають соціальні складові внутрішнього та зовнішнього середовища.

Серед основних соціальних причин опору змінам пропонуємо розглядати такі: незабезпечення фізіологічних потреб людини та правопорядку в суспільстві, відсутність соціальної справедливості в суспільстві та соціальної захищеності, можливість втрати роботи, незабезпеченість освітніми послугами, брак можливостей для самовираження та для поліпшення своєї майстерності у конкретній діяльності, інтуїтивні уявлення, що нововведення можуть погіршити діяльність організації.

Таке трактування значення соціальних складових інноваційного потенціалу підприємства зумовлене, по-перше, величезною роллю соціальних змін в економічних процесах на підприємстві; по-друге, недооцінкою важливості організаційних, економічних і соціальних змін, що відбуваються на підприємстві; по-третє, детальнішим і глибшим дослідженням науковцями соціальних змін порівняно зі змінами в економіці, організації та технічних умовах підприємства; по-четверте, легшим визначенням і досить швидким досягненням економічних результатів за допомогою соціальних інновацій порівняно з іншими інноваціями.

Висновки. Соціальні інновації на підприємстві спрямовані на соціальне вдосконалення його функціонування як цілого, а також діяльності його окремих підрозділів з метою одержання відповідних економічних результатів. Соціальні інновації можуть виявлятися у двох основних формах: соціальні інновації, не пов'язані з технічними інноваціями (їхньою метою є створення соціального середовища для прийняття інноваційних перетворень), та організаційні інновації, викликані технічними інноваціями, з якими вони активно взаємодіють і сприяють поліпшенню соціальних умов праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV (зі змінами та доповненнями) // *Голос України*. — 2002. — 12 лист. — С. 12—13.
2. *Ільєнкова С.Д.* Інноваційний менеджмент / С.Д. Ільєнкова. — К. : Банки і біржі, 2008. — 436 с.
3. *Гуткевич С.А.* Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики / С.А. Гуткевич. — К. : Изд-во Европ. ун-та, 2008. — 247 с.
4. *Гуткевич С.А.* Інвестування: теорія і практика : навч. посіб. / С.А. Гуткевич. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2009. — 234 с.
5. *Чупайленко О.А.* Проблеми формування вільних економічних зон / О.А. Чупайленко // *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Наукова освіта"*. — Д. : Наука і освіта, 2003. — С. 56—58.
6. *Чупайленко А.А.* Международный опыт государственной инновационной деятельности / А.А. Чупайленко // *Економічний вісник НТУУ "КПІ"* : зб. наук. праць. — К. : ІВЦ "Політехніка", 2004. — С. 393—400.

Надійшла до редакції 15.06.2012

Чупайленко А.А. *Социальное обеспечение развития инновационного потенциала предприятия.*

Проанализированы факторы социального обеспечения развития инновационного потенциала предприятия. Показано, что социальные инновации могут проявляться в двух основных формах: как социальные инновации, не связанные с техниче-

кими інноваціями, і як організаційні інновації, викликані технічними інноваціями.

Ключевые слова: інноваційний потенціал, соціальні фактори середовища, соціальні інновації, технічні інновації, організаційні інновації

Chupaylenko O.A. *Social security of development of the innovation potential of enterprises.*

In the article author analyses factors of the social support of development of the enterprise's innovative potential. It is shown that social innovations can reveal itself in two forms: social innovations that doesn't relate to technical innovations and organizational innovations that are caused by technical innovations.

Keywords: innovative potential, social environmental factors, social innovations, technical innovations, organizational innovations.